
Antun ŠUNDALIĆ

GLOBALNA
MEĐUOVISNOST KAO
OKVIR HRVATSKOG
KRETANJA OD
„ZAJEDNICE“ PREMA
„DRUŠTVU“:
PRIMJER ISTOČNE
HRVATSKE¹

1 Članak je nastao u sklopu rada na projektu „Posttranzicijski identitet ruralnog prostora Slavonije i Baranje“ (broj 010-0792389-1365).

U dugoj povijesti humanizma čovjek je čovjeku uvijek bio središnja briga. Senekina tvrdnja „Homo homini res sacra est!“, premda uzdiže značenje čovjeka na razinu svete dužnosti za drugog čovjeka, kroz povijest je često doživljavala selektivnu interpretaciju. Već kroz odnos rob – gospodar sužavao se doseg pojma Čovjek. U kršćanskoj Europi srednjeg vijeka u odnosu kršćani – ostali, čovjek kao „imago Dei“ tražio se samo među kršćanima. Duga povijest ratovanja svela je brigu za čovjeka na odnos prijatelj – neprijatelj. Samo je prijatelj zasluživao sve atribute Čovjeka. Takvu nam polariziranu interpretaciju humanizma pojačava Hegelovo viđenje povijesti kao nesreće naroda: razdoblja sklada i sreće su prazne stranice povijesti, povijest je „klaonica naroda“ u kojoj se kao žrtva prinosi sreća naroda, mudrost država i krepost individuuma (Hegel, 1951., 37, 42). Sva ta patnja trebala je voditi jednom cilju – istinskom, nepolariziranom humanizmu koji se potvrđuje u priznavanju dostojanstva svakog čovjeka, neovisno o podrijetlu i pripadanju.¹ Fukuyama, na tragu Hegela, gleda povijest kao put prema priznanju svih, kao prijelaz iz *povijesnog svijeta*, u kojemu vladaju religijski, ideološki i nacionalni sukobi i podjele, u *post-historijski svijet*, u kojemu je ekonomija glavna os interakcije među državama i narodima (Fukuyama, 1994., 498-99).

Taj se post-historijski svijet danas traži u novoj formi kapitalizma – *globalizaciji*. Ekonomija bi joj trebala biti ključno uporište na kojemu se othranjuju uz ekonomske i sve druge globalne integracije. No, integriranje svijeta nije vodilo svijet zajedništvu, niti je motto bilo koje integracije bila briga za Čovjeka (tj. za njegovo dostojanstvo i slobodu), posebice kada je riječ o globalizaciji kao ekonomskoj

---

¹ Hegel to vidi kao put u slobodu svih: „... istočnjaci (su) znali samo to, da je *jedan* slobodan, grčki i rimski svijet, pak, da je *nekolicina* slobodna, dok mi znamo, da su po sebi slobodni *svi* ljudi, tj. da je čovjek kao čovjek slobodan“ (Hegel, 1951., 35).

organizaciji kapitalizma koja je dobila dimenziju društvene organizacije (Swedberg, 2006., 53, 70), ali koja je društvo podredila tržištu, tj. socijalni život ekonomskom životu. To eksplicitno pokazuje L. Thurow kada globalizaciju gleda kroz *globalno gospodarstvo*. Globalno gospodarstvo stvara *temeljni jaz* između *nacionalnih političkih institucija* i njihove politike i *međunarodnih gospodarskih sila* koje sve žele kontrolirati. Umjesto svijeta koji obilježavaju nacionalne politike, nastao je svijet globalnog gospodarstva, „svijet u kojem izvannacionalne geoekonomske sile diktiraju nacionalne gospodarske politike. S internacionalizacijom, nacionalne vlade gube mnoge od svojih tradicionalnih instrumenata gospodarske kontrole“ (Thurow, 1997., 127).

Novi nadnacionalni sustavi i institucije trebali bi preuzeti ulogu nacionalnih država. Takozvana kozmopolitizacija svijeta, koju neizbježnom vidi Beck, upravo se potvrđuje u Europi. Europa je otvoreni politički projekt u kojem „kozmpolitska Europa“ potiskuje „nacionalnu Europu“. No, za uspješnost tog projekta nužno je zadovoljiti dvije premise, prema Becku. To su: 1. priznavanje različitosti i 2. koncipiranje novih demokratskih oblika političke vlasti s one strane nacionalnih država (Beck, 2006., 21). Svjedoci smo da su obje premise načelno prihvaćene, no stvarnost se i dalje ravna prema nacionalnim interesima, prije svega u održanju nacionalne ekonomije, životnog standarda „svojih“ građana, stabilnosti političke vlasti u granicama nacionalne države.

2. ATOMIZIRANI SVIJET MEĐUOVISNOSTI

Umjesto stvaranja preduvjeta za jedinstvo svijeta i za nastajanje „zajednice naroda“, nastao je svijet novih, dubokih i, čini se, nepremostivih podjela. Moć i bogatstvo na jednoj strani, siromaštvo i ovisnost na drugoj – slika je suvremenog svijeta četrdesetak godina poslije dokumenta Drugog vatikanskog koncila *Gaudium et spes*, kojim je davno upozoreno na goruće probleme suvremenog svijeta. Među pet glavnih Koncil je uvrstio i problem *zajednice naroda*. Govoreći o ljudskoj zajednici, Koncil naglašava jednakost svih ljudi u temeljnim pravima: „Treba dakle učiniti pristupačnim čovjeku sve ono što mu je potrebno da živi uistinu ljudskim životom, kao što su hrana, odjeća, pravo na slobodan izbor životnog zvanja i na osnivanje obitelji, pravo na odgoj, na rad, na dobar glas i poštivanje, na potrebnu informiranost, pravo da radi prema ispravnoj normi svoje savjesti, pravo na zaštitu sfere privatnog života te na opravdanu slobodu i na religioznom području“

(Drugi vatikanski koncil, GS, 1986., čl.26). Sva ta prava dobivaju svoj puni smisao ako nadiđu individualnu etiku te se promoviraju kroz postizanje općeg dobra i stvaranje zajednice naroda. Za to je potrebno učiniti značajan zaokret u odnosima. Potrebno je, upućuje Koncil, poštovati dostojanstvo drugih ljudi i naroda, potrebna je i suradnja na ekonomskom polju, pravedna trgovina, pomaganje razvijenih nerazvijenima, rješavanje problema gladi i siromaštva, prognanih i izbjeglica i drugo (Drugi vatikanski koncil, GS, 1986., čl. 78-86).

Te koncilске naputke praksa suvremenog svijeta nije potvrdila. Upravo su individualna etika, individualni ciljevi glede individualnog izbora i karijere, bogaćenja i pravednosti, nadrasli sve što bi dobilo značenje općeg i zajedničkog. Moralni relativizam današnjeg svijeta, na koji ukazuje Ivan Pavao II., počiva na pravu pojedinca da odlučuje o dobru i zlu te stvara subjektivni moral temeljen na vrijednostima pragmatizma i utilitarizma (Ivan Pavao II, 1998., čl. 32, 75). To se, međutim, ne potvrđuje samo u životnim orijentacijama pojedinaca, već još očitije u strategijama razvoja moći i dominacije SAD-a i ostalih članica društva najrazvijenijih.

Premda smo u vremenu globalizacije još uvijek ne postoji globalna etika. Još uvijek, ističe P. Singer, ne možemo govoriti o „svjetskoj političkoj zajednici“, jer nacionalne si države kao glavni cilj postavljaju brigu o interesima svojih građana (tako npr. SAD zagovara etiku koja štiti interese Amerikanaca i američki način života). Iako etika traži nepristranost, u brizi za druge još uvijek prevladava briga za „naše“² (Singer, 2005., 2-8, 154-56). Takva se briga posebice uočava u svjetskoj ekonomiji, koje je glavno obilježje nepravda koju razvijeni čine nerazvijenima. Radermacher to opisuje kao „skrivenu, krupnu pljačku Juga“ kojom se mladi obrazovani dio populacije privlači na Sjever, kao „globalni aparthejd“ kojim se potvrđuje svjetska nepravda puno većom nego u najnepravednijim državama (Radermacher, 2003., 50-51, 126).

Da je svijet daleko od zajednice upozorava i Chomsky tvrdnjom da svijetom vladaju bogataši iz bogatih nacija uz pomoć bogatih pojedinaca iz siromašnih nacija, bez osjećaja za dobrobit svoje nacije, ili za opće dobro (Chomsky,

2 Nebrigu za svjetsku zajednicu pokazuju podaci da 1,2 milijarde ljudi živi s manje od jednog US dolara na dan, oko 30.000 djece na dan umre od izlječive bolesti, 15% najbogatijih država raspolaže s 80% ukupnog svjetskog bogatstva, a 46% najsiromašnijih s 1,25%. Produblivanje jaza Sjever – Jug pokazuje postojeći omjer u bogatstvu: 74:1 u korist Sjevera. Život u apsolutnom siromaštvu mnogima donosi neuhranjenost, nepismenost, visoku smrtnost novorođenčadi, kratak životni vijek (Singer, 2005., 82-84).

2004., 12). Dok bogate nacije opće dobro vide u sreći moćnih po jedinaca koja se svodi na njihovu moć i dominaciju, mali narodi opće dobro uokviruju u nacionalne granice, a svoju samostalnost potvrđuju u svojem povijesnom pravu na suverenost, na vlastitu kulturu i identitet. Otuda je strah od gubljenja identiteta prisutan kod svih malih naroda. To danas nije umišljena opasnost koju je demokratizacija svijeta porekla. Naprotiv, suvremeni je globalni kapitalizam lokalnosti oduzeo prepoznatljivost, kulturu je učinio svjetskim informatizacijskim trendom, narodnom je jeziku oduzeo snagu i bogatstvo implicitnih značenja te je svijet „oslobodio“ važnosti uzora i veličina bilo osoba, događaja, mjesta ili regija. Sve je postalo moguće svugdje, što je bilo to se ne računa, uporišta se sve manje traže u prošlosti obitelji, naroda i nacije, a sve više u individualnom aktivizmu koji se vrednuje i jedino priznaje kao karijera. Tako je lokalna dezintegracija prvi korak, ali i zahtjev bilo koje svjetske integracije.

U modernom svijetu, piše Jukić, integracije su prerasle u standardizacije. Tipizacija proizvoda i protočnost informacija su zbrisale i ukinule granice suvereniteta pojedinih država više nego nekadašnja vojna osvajanja. Otuda je danas nezamislivo govoriti o potpunoj neovisnosti i slobodi nekog naroda, niti o koristi koju bi od toga narod imao (Jukić, 1999., 59). Glavna je korist svakom narodu u vanjskom integriranju, posebice gospodarskom i političkom, čak i po cijenu gubljenja na kulturnom polju. Učiniti da taj gubitak bude podnošljiv, da poluči određeni boljitak (uglavnom materijalni), postao je osnovni zadatak vlada zemalja u razvoju, posebice tranzicijskih društava. Pri tome je naglašavanje *nejednakosti pozicija* postao *argument za*, a ne *argument protiv integracija*. Jedan je to od mnogih apsurdna u vrijednostima globalizirajućeg svijeta koji je nametnuo ista pravila igre svima, neovisno o razlikama kako sociokulturnog naslijeđa, tako i gospodarskog stupnja razvijenosti.

Nerazvijeni i slabi ne prihvaćaju ta pravila kao argument za nejednakost, već kao jedini ponuđeni put iz svoga stanja. Taj bi put trebao biti argument protiv postojeće nejednakosti, a za recipročan razvoj. Jer, povijesna je činjenica da su se pojedine države bogatile i razvijale na račun siromašenja i zaostajanja drugih. Dok se nekada ta razlika pokazivala u stupnju industrijaliziranosti, danas se pokazuje u stupnju informacijsko-tehnološke opremljenosti koja počiva na obrazovanju. Podići taj stupanj što više, za svaku zemlju znači priključiti se svijetu, a što je pretpostavka uključivanju, dakle integracijama. To je ujedno korak iz nacionalnih okvira, otvaranje standardizaciji koja

pretvara lokalnu posebnost u globalnu istost. To, pak, nije korak ka zajednici jednakih, već k *odnosima međuovisnosti*, koji su više no ikada na strani razvijenih.

Prikazana slika svijeta daleko je od zajednice, poseb- no od zajednice naroda. No, ona je, čini se, takvom pri- hvatljiva kao jedino moguća. Zajednicu i zajedništvo se i dalje traži na nižim razinama, u lokalnim sredinama, posebice u nacijama.

3. ZAJEDNICA I DRUŠTVO

Hrvatsko je društvo izišlo iz socijalizma u kojemu se socijalna zbilja prema potrebi opisivala suprotstavljanjem pojmova kolektivno – individualno. Pojmovi kolektivno i individualno vrlo su često rabljeni kada je riječ o deskrip- ciji socijalnih pojava i procesa. Isto tako, kada je riječ o ponašanju i djelovanju, ili o stavovima i orijentaciji, uvijek je moguće govoriti o njihovoj kolektivnoj ili individualnoj dimenziji. Također se ti pojmovi mogu upotrijebiti za opis nekog političkog, ekonomskog ili sociokulturnog sustava. Tako je, na primjer, socijalizam redovito bio označavan pojmovima koji su naglašavali kolektivnost i zajedništvo, dok je kapitalizam od svojih liberalnih početaka opisivao u isticanju individualnosti i privatnosti.

Pojmovi kolektivno i individualno imaju svoje pan- dane u pojmovima zajednica i društvo. Dok se *zajednicu* opisuju blizinom po krvi (srodstvo), mjestu obitavanja (su- sjedstvo) i blizini duha (prijateljstvo), *društvo* je agregat koji čini mnoštvo pojedinaca koji se, potaknuti osobnim interesima, nalaze u brojnim međusobnim odnosima i do- dirima, a ipak ostaju neovisni i odvojeni (Tönnies, 1969., 184-193). Dakle, zajednica među članovima razvija svo- jevrstan osjećaj bliskosti i pripadanja kolektivitetu, dok je društvo održivo ne bliskošću članova, već interesom za zadovoljenjem potreba svakog pripadnika društva. Tu je distinkciju Durkheim izrazio kroz postojanje mehaničke i organske solidarnosti. Dok su primitivna (predindu- strijska) društva svoju koheziju gradila na borbi za pre- življavanje (mehanička solidarnost), moderna su društva usložnjavajući podjelu rada i društvene odnose gradila na složenijim kriterijima individualnih interesa i potreba (Dirkem, 1972.)³. Tako je i interes za kolektivitet (bilo da

3 Durkheim opisuje mehaničku solidarnost kao solidarnost po sličnosti koja je svojstvena društvima u kojima je kolektiv ispred pojedinca. Organska je solidarnost svojstvena društvima koja imaju razvijenu podjelu rada te se u njima solidarnost producira kao međuovisnost funkcija. Obje solidarnosti možemo gledati kao dva lica iste stvarnosti u kojoj može biti izraženiji jedan ili drugi oblik (vidi Dirkem, 1972., 111-162).

je on političke, poslovne, kulturnoumjetničke, sportske ... naravi) postao individualna potreba i sredstvo za ostvarenje individualnih interesa.

Premda se značenja pojmova kolektivizam i individualizam međusobno isključuju, u stvarnosti socijalnog života paralelno postoje kao atributi za socijalne navike, socijalne vrijednosti, ponašanja, orijentacije i drugo. No, činjenica je da se aktualni procesi u svijetu više temelje na individualizaciji života i rada, pa je sve prisutnija teza o autonomizaciji pojedinca, njegovoj borbi za socijalnu poziciju (koju ne nasljeđuje!), njegovoj socijalnoj i zavičajnoj neukorijenjenosti, jer je građanin svijeta i slično. Sve se te promjene danas opisuju pojmovima globalizacija i kozmopolitizacija.

Naviknuti smo, također, razlikovati značenja „zajednice“ i „društva“ kroz načine pripadanja, ali i osjećaje za su-pripadajuće. U „zajednici“ ti osjećaji se najlakše mogu svesti na „mi“ i „naši“, u društvu, pak, pripadanje se uglavnom svodi na stvar organizacije pa se i osjećaji ne stvaraju na bliskosti već na interesima pripadanja.

Uopćeno se smatra da *društvo* čini grupa ljudi koji dijele zajedničku kulturu, nastanjuju određeni teritorij i osjećaju da čine zaseban entitet u odnosu na druge. U svakodnevnom životu „društvo“ se koristi za sve ono što je izvan individualnog subjekta, npr. francusko društvo, kapitalističko društvo, industrijsko društvo, pluralističko društvo, tradicionalno društvo, post-industrijsko društvo, ... (Marshall, 1998., 625-626).

Kada je riječ o *zajednici*, u sociologiji se najčešće pozivamo na F. Tönniesa te u suvremenosti tražimo elemente zajednice u naciji. Naciju se određuje kroz zajedničku prošlost, povijesnu sudbinu, jezik, religiju, tradiciju i slično.

J. Maritain nedvosmislenom drži razliku zajednice i društva. „U *zajednici* društveni odnosi proizlaze iz povijesno zadanih situacija i sredina; tipični oblici kolektivnih osjećaja ili nesvjesna kolektivna društvenost pretežu nad osobnom svijesću i čovjek se pojavljuje kao proizvod društvene grupe. U *društvu* osobna svijest ima prvenstvo, društvenu grupu oblikuju ljudi, a društveni odnosi potječu od neke ideje, neke inicijative, iz voljnog nauma ljudskih osoba“ (Maritain, 1992., 19).

Nacija je zajednica, a ne društvo, reći će J. Maritain. Riječ je o najcjelovitijoj i najsloženijoj zajednici nastaloj u civiliziranom životu. Specifičnost *biološkog* podrijetla nacije (lat. nasci = roditi se) Maritain prikazuje obilježjima rođenja i podrijetla: „rođenje za razumski život i za civilizacijske djelatnosti; podrijetlo svojstveno obiteljskim

predajama, društvenom i pravnom odgoju, kulturnom nasljeđu, zajedničkim shvaćanjima i običajima, povijesnim sjećanjima, patnjama, zahtjevima, nadama, predrasudama i zajedničkim ozlojeđenostima.“ Riječ je o *zajednici tipičnih osjećajnih oblika* koja je „ukorijenjena u fizičko tlo s obzirom na grupu i u ćudoredno tlo s obzirom na povijest; ona postaje nacijom kada se to činjenično stanje posvije sti....“ (Maritain, 1992., 20). Pripadnici iste nacije iz toga aspekta shvaćaju svoju prošlost, gledaju svoju sadašnjost i planiraju budućnost. Nacionalne države se najčešće uzimaju kao potvrda nacionalne samobitnosti.⁴

4. ISTOK HRVATSKE: IZMEĐU ZAJEDNICE I DRUŠTVA

Hrvatska stvarnost, opterećena strahom za nacionalno (povijesno utemeljenim!), kroz Domovinski je rat eksplicitno demonstrirala naciju kao zajednicu „svojih“. Bliskost koja se u njoj tražila nije se svodila samo na neposrednu empiriju, već također na simboličku bliskost. Stoga je ispravno, tvrdi Rogić, naciju shvaćati kao *zajednicu simboličkih srodnika* koji „...dijele isto zajedničko ime, jezik, simbolični univerzum predaka, predodžbu o zavičajnu teritoriju na koji je srodnička zajednica stekla ‘prirodno pravo’ itd.“ No, građansko društvo ide korak dalje, daje i drugu mogućnost postajanja članom nacije, ne samo rođenjem. Članom se nacije postaje na temelju slobodne odluke, a ne biološke veze. Na toj se podlozi oblikuje građansko društvo koje članove nacionalne zajednice praktično štiti (njihova prava na život, slobodu i vlasništvo), a politički ih aktivira u biranju predstavnika vlasti i odlučivanju (Rogić, 2000., 133-136). Domovinski rat, međutim, nije ostavio prostora toj „drugoj mogućnosti“, naciju su činili samo svoji po rođenju, vjeri, povijesnoj sudbini.

Posebice na istoku Hrvatske, u vukovarskom kraju, naciji se „pripadalo“, pored navedenih veza, i prema odnosu prema drugoj strani, prema onima koji su sve nacionalno (hrvatsko!) dovodili u pitanje. Nacija se pretvarala u *zajednicu preživljavanja* u doslovnom smislu, što svjedoče mjeseci obrane Vukovara i istočne Hrvatske 1991. - 1992. godine.

Istok Hrvatske i danas, kada su tragovi tih ne tako dalekih događanja još vrlo svježi, živi kao polarizirano društvo, kao zajednica-nacija Hrvata na jednoj strani na-

---

4 Dakako, postoje i nacije koje nisu zaživjele kroz vlastitu državu, ali se smatraju nacijama unutar drugih nacionalnih država, npr slučaj Baska u Francuskoj i Španjolskoj, ili Čečena u Rusiji (Giddens, 2007., 443-445).

suprot zajednici-naciji Srba na drugoj.⁵ Nepovjerenje u mogućnost uspostavljanja odnosa Hrvata i Srba je tolika da se može reći kao se njihove nacije-zajednice postavljaju kao još uvijek suprotstavljene strane. Govoriti o nastajanju pretpostavki suradnje kroz mrežu odnosa svojstvenih građanskom društvu, a bez nacionalne obojenosti još je prerano. Još se ne može očekivati apstrahiranje od nacionalnog a u korist građanskog i općeg. Iskorak iz nacionalne zajednice (u kulturološkom značenju) ka *građanskoj zajednici* pretpostavlja apsolviranje četiri nezaobilazna zadatka: 1. zaživljavanje *građanske dužnosti* (aktivno sudjelovanje u javnim stvarima, postojanje interesa za javne probleme); 2. prihvaćanje *političke jednakosti* (ista prava i obveze za sve); 3. *solidarnost, povjerenje i tolerancija* među građanima; 4. stvaranje *građanskih asocijacija* (kroz koje će jačati norme i vrijednosti civilne zajednice, posebice kooperativnost) (Putnam, 1995., 47-48). Iako ta četiri zadatka treba shvatiti ne kao zaborav nacionalnog, već kao njegovo popunjavanje nedostajućim dijelovima koji mu u suvremenosti pripadaju, oni su u vukovarskom kraju još uvijek utopija. Ovdje je još uvijek (1) građanska dužnost podređena nacionalnoj dužnosti; (2) politička jednakost podređena političkim pravima (koja trebaju biti satisfakcija za pretrpljeno u ratu); (3) solidarnost, povjerenje i tolerancija odnosi su primjenjivi na „svoje“, dok su za drugu stranu rezervirani odnosi nepovjerenja i straha; (4) uključivanje u građanske asocijacije dobiva često predznak anti-nacionalnog.

Sve to ukazuje na vrlo nizak stupanj međunacionalnog povjerenja, vrlo slabu, čak nepostojeću socijalnu koheziju izvan nacionalnih zajednica.

No, pored te slike međunacionalnih odnosa na istoku Hrvatske, treba ukazati na još jednu sliku, ovdje naglašenu nego u ostalim krajevima Hrvatske – sliku svakodnevice. Nju je ovdje potrebno istaknuti jer je ipak drugačija nego u ostalim dijelovima Hrvatske. Zbog ratnih okolnosti, kao i poraća kreiranog paragrafima suživota putem mirne reintegracije, ovaj kraj je doživio svojevrsno *samozahtvaranje*. Ono se događalo postupno kroz godine iščekivanja satisfakcija za sve pretrpljeno, no ona nije stizala kako od međunarodne zajednice, tako niti od hrvatske države. Razvoj koji se događao ostatku Hrvatske, istok Hrvatske je zaobišao. Sve više se među stanovnicima stvara osjećaj zaboravljenosti. Dok se u godinama rata zajednica-nacija pojavljivala kao zajednica preživljavanja, sada se sve više pojavljuje kao *zajednica siromaštva*.

5 Autor je svjestan da pored Hrvata i Srba u tom prostoru žive i pripadnici drugih nacionalnosti. No, za ovu analizu ključan je odnos Hrvata i Srba, koji daje glavna obilježja života u poraću.

Samozatvaranje zbog sporog razvoja, siromaštva i istočnog okruženja se potvrđuje u javnosti prisutnom nepovjerenju prema državnim institucijama i to na više razina: na *političkoj* (nepovjerenje prema izabranim predstavnicima vlasti zbog neispunjavanja predizbornih programa), na *gospodarskoj* (nepovjerenje zbog spore obnove i pokretanja predratnog gospodarstva), na *međuljudskoj razini svakodnevice* (zbog siromaštva i slabih izgleda za promjenu stanja razvija se nepovjerenje u drugu osobu zbog razlika u socijalnoj poziciji, zbog nacionalne i konfesionalne pripadnosti, zbog stranačke pripadnosti i drugo).

Takvo se stanje ne prepoznaje kao ono u kojem žive navedene vrijednosti građanskog društva. Jer, kao što se u međunacionalnom pogledu odnosi zatvaraju u *zajednice-nacije*, tako se i u navedenom razvojno-gospodarskom pogledu istok Hrvatske zatvara u *zajednicu siromaštva i besperspektivnosti*. Zato je opravdana u naslovu iskazana dilema: Vukovarski kraj i istok Hrvatske nalaze se između zajednice i društva. „Zajednica“ im je ratom i poraćem nametnuta, „društvo“ cilj kojemu se vrlo sporo približavaju.

5. UMJESTO ZAKLJUČKA

Globalizacijski su procesi temu suživota učinili transnacionalnim i tehničkim pitanjem za koji je potreban politički blagoslov među državama. Problemi i zapreke koje se ovdje javljaju više su gospodarske (tržišne) naravi, manje kulturološke (jezik, konfesionalnost, povijesna različitost i slično). Uključivanje u integracije, gospodarske, političke i vojne, danas se pokazuje kao imperativ razvitka i držanja priključka s vodećim moderatorima svjetskih tokova. Taj je imperativ to veći što su zemlje slabije razvijene, a posebice je prisutan u tranzicijskim državama postsocijalističkog razdoblja. Hrvatska dijeli sudbinu većine tranzicijskih zemalja te nastoji što prije ući u europske i svjetske integracije.

Hrvatska je orijentirana na suživot s Europom u globalizacijskom smislu, prihvaća njezine uvjete demokratizacije, gospodarskog preustroja, medijskih sloboda, zaštite nacionalnih skupina, religijske slobode i slično. Nedostaci, međutim, na koje se pri tome upozorava iz Europe često se tiču upravo *suživota*, ali onog *specifično našeg*, koji ima teret prošlih događaja, koji je nacionalno obojen, koji je često uvjetovan potrebom izravnavanja računa, i još više, potrebom priznavanja grijeha druge strane (u ovom slučaju srpske zajednice). Dakako, riječ je o suživotu Hrvata i

Srba, suživotu koji danas svoju specifičnost najviše određuje ratom i progonom nesrpskog stanovništva iz područja koja su bila okupirana od 1991. do 1995. (do redarstvenovojnih akcija Bljesak i Oluja), odnosno 1998. (do mirne reintegracije hrvatskoga Podunavlja). Upravo zbog kratke vremenske distance od događaja 1991./92., zbog velikog broja poginulih, ranjenih i prognanih s okupiranih područja, te zbog sporog i vrlo otežanog procesa povratka prognanih, još uvijek je vrlo teško objektivno tražiti i očekivati zaživljavanje uporišta novog suživota, uporišta koje bi apstrahiralo od nacionalnog i konfesionalnog, te bi se isključivo temeljilo na gospodarskim interesima.

Hrvatsko je društvo i danas polarizirano ne samo socio-ekonomski, već i nacionalno-vjerski. Takva se, pak, polarizacija odražava na sve ostale društvene procese i odnose. Tako će, na primjer, nezaposlenost u istočnoj Slavoniji Hrvat shvaćati kao nebrigu njegove države za Hrvate zbog udovoljavanja srpskom stanovništvu. Nezaposleni Srbin će svoju situaciju tumačiti kao posljedicu toga što je Srbin. Još aktualniji primjer jest različito tumačenje povratka prognanih Hrvata i ostalih ne-Srba. Hrvati i drugi povratnici osjećaju se materijalno i moralno oštećenim te svoj povratak vide kao satisfakciju kojom će ih se materijalno zbrinuti i moralno potvrditi kao žrtve srpskog terora. Srbi, pak, u povratku prognanih vide opasnost i nepravdu za sebe, jer su uvjerenja da je za sve što je bilo kriv netko drugi, netko tko više ne živi ovdje. Očito je da se egzistencijalne teškoće tumače kroz pripadnost skupini, u ovom slučaju naciji, a ne kroz individualno djelovanje i karakteristike (npr., neadekvatna stručna sprema za određeni posao), niti kroz posebnost okolnosti (npr., kriza gospodarstva, nepostojanje potrebe za radnom snagom). Nacionalne se skupine pojavljuju kao, upotrijebimo psihološki pojam, „zasljepljene skupine“ koje vide isključivo sebe, svoje probleme i interese, bez uvidavnosti za slične ili iste probleme i interese druge skupine. Stvarnost im, na žalost, za to neprestano daje poticaje.⁶

Premda je Europa u ovome vremenu kozmopolitizma i tzv. druge moderne, upotrijebimo riječi U. Becka, težište stavila na nadnacionalne saveze i postnacionalne države, čini se da nacionalno pitanje još nije dokrajčeno. Naime, globalizirani je svijet, tvrdi Katunarić, danas stvorio okolnosti u kojima se nacionalna posebnost i nacionalni identitet više ne promatraju u njihovim mogućim

⁶ Posebice su ogorčeni Vukovarci ishodom suđenja Šljivančaninu, Mrkšiću i Radiću u Haagu. To je dodatni teret ionako lošim međunacionalnim odnosima u ovome kraju.

konfliktnim značenjima. Naprotiv, učinjeni su komplementarnim elementom novih nadnacionalnih sustava, poput Europske Unije (Katunarić, 2007., 38). Ali, Europska Unija nije riješila pitanje jednakosti glede *prava na razvoj* pa je teško govoriti i o jednakim pravima i mogućnostima „starih“ i „novih“ nacija te tzv. europske obitelji. Još se uvijek male nacije, posebice one izvan Unije, boje nejasne budućnosti te odatle njihova poteba za stalnim potvrđivanjem svoje nacionalne posebnosti. Male nacije-zajednice ostaju još uvijek ispred vrata europskog društva.

Takvo viđenje stanja Europe može se dopuniti, kada je riječ o hrvatskom društvu, i stanjem unutar države kao cjeline. Naime, gospodarski neujednačeni razvoj, posebice izraženo zaostajanje istočne Hrvatske, nije stvorio jedinstvenu cjelinu čvrste socijalne kohezije potrebne za zaživljavanje vrijednosti građanske demokracije. Vukovarski kraj i istočna Hrvatska doživjeli su kroz Domovinski rat i godine poraća svojevrсно izuzeće od ukupnog društvenog razvoja. To se može doživjeti i kao izvana izazvano samozatvaranje u stanje siromaštva i besperspektivnosti, koje ne daje prostora jačanju socijalnog kapitala, pa onda niti demokratizaciji uopće. Istok se Hrvatske sve više približava zajednici jednakih u sudbini siromaštva, dok se individualna inicijativa prepoznaje dalje prema zapadu Hrvatske. U vukovarskom kraju, upotrijebimo riječi F. Fukuyame iz uvodnog dijela, još uvijek stoluje *povijesni svijet* sa svim svojim obilježjima (nacionalne i ideološke podjele), dok su pomaci prema *post-historijskom svijetu*, u kojemu je ekonomija glavna os interakcije među pojedincima, tek u tragovima.

Istinski će se pomak dogoditi kada i tim prostorom gospodarstvo zaživi na vrijednostima tzv. *doba informacija* u kojemu će znanje, povjerenje i suradnja te vrijednost učenja i prilagodljivosti biti temelji gospodarske suradnje (Collins, Devanna, 2002., 197). Tada će ovaj kraj izići iz stanja zajednice, stanja samozatvaranja, te se promovirati na mladim i obrazovanim generacijama kao društvo znana o kojemu se toliko govori.

LITERATURA

- BECK, U. i GRANDE, E. (2006.), *Kozmopolitska Europa*, Zagreb, Školska knjiga.
- CHOMSKY, N. (2004.), *Stari i novi svjetski poreci*, Zagreb, Naklada Jesenski i Turk.
- COLLINS, E. G. C. i DEVANNA, M. A. (2002.), *Izazovi menadžmenta u XXI. stoljeću*, Zagreb, MATE.
- DIRKEM, E. (1972.), *O podeli društvenog rada*, Beograd, Prosveta.
- Drugi vatikanski koncil (1986.), *Pastoralna konstitucija o Crkvi u suvremenom svijetu „Gaudium et spes“*, Zagreb, Kršćanska sadašnjost.
- FUKUYAMA, F. (1994.), *Kraj povijesti i posljednji čovjek*, Zagreb, Hrvatska sveučilišna naklada.
- GIDDENS, A. (2007.), *Sociologija*, Zagreb, Nakladni zavod Globus.
- HEGEL, G. W. F. (1951.), *Filozofija povijesti*, Zagreb, Kultura.
- IVAN PAVAO II. (1998.), *Veritatis splendor*, Zagreb, Kršćanska sadašnjost.
- JUKIĆ, J. (1999.), Religijske integracije i uloga pomirenja, u: Grubišić i Zrinščak (ur.) *Religija i integracija*, Zagreb, Institut društvenih znanosti Ivo Pilar, 57-79.
- KATUNARIĆ, V. (2007.), Od povijesnog rascjepa ka „miroljubivom pluralizmu“: noviji teorijski pristupi nacionalizmu i etničkim sukobima, *Revija za sociologiju*, god. 38, br. 1-2, 25-42.
- MARITAIN, J. (1992.), *Čovjek i država*, Zagreb, Globus – Školska knjiga.
- MARSHALL, G. (1998.), *A Dictionary of Sociology*, Oxford, Oxford University Press.
- PUTNAM, R. (1994.), Democracy, development and the civic community: Evidence from an Italian experiment, *Culture and development in Africa*, Washington, str. 33-74.

- RADERMACHER, F. J. (2003.), *Ravnoteža ili razaranje*, Zagreb, Intercon – NZ Globus.
- ROGIĆ, I. (2000.), *Tehnika i samostalnost*, Zagreb, Hrvatska sveučilišna naklada.
- SINGER, P. (2005.), *Jedan svijet, etika globalizacije*, Zagreb, Ibis grafika.
- SWEDBERG, R. (2006.), *Načela ekonomske sociologije*, Zagreb, Mate – Zagrebačka škola ekonomije i managementa.
- THUROW, L. (1997.), *Budućnost kapitalizma*, Zagreb, MATE.
- TÖNNIES, F. (1969.), *Zajednica i društvo*, u: Parsons, T. i dr.: *Teorije o društvu*, Beograd, 184-194.

Antun Šundalić
**Globalna međuovisnost
kao okvir hrvatskog
kretanja od „zajedni-
ce“ prema „društvu“:
primjer istočne
Hrvatske**